

ЗУСТРІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

COUNTER-SECURITY IN CIVIL PROCEEDINGS

Курило М.П., д.ю.н., Заслужений юрист України,
професор кафедри правосуддя та філософії
Сумський національний аграрний університет

Кравченко І.О., д.ю.н.,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена дослідженню характерних особливостей інституту зустрічного забезпечення в цивільному судочинстві України. З моменту внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України у 2017 році, зустрічне забезпечення стало важливим процесуальним засобом, спрямованим на захист інтересів відповідача від можливих зловживань з боку позивача при забезпеченні позову.

Автори аналізують правову природу зустрічного забезпечення, його місце в системі цивільного процесуального права та взаємозв'язок з інститутом забезпечення позову. Особлива увага приділяється проблемам правового регулювання застосування заходів зустрічного забезпечення, зокрема прогалинам та недолікам чинного законодавства, які ускладнюють ефективне використання цього інституту на практиці.

У ході дослідження проаналізовано практику застосування зустрічного забезпечення судами різних інстанцій, включаючи Верховний Суд. Виявлено, що на практиці необхідність зустрічного забезпечення часто складніше довести, ніж необхідність забезпечення позову, що призводить до високого відсотка відмов у задоволенні відповідних клопотань. Розглянуто проблеми, пов'язані з доведенням можливих збитків відповідача, визначенням їх розміру та відсутністю чітких критеріїв для застосування зустрічного забезпечення.

Автори підкреслюють актуальність теми у зв'язку з недостатнім рівнем її дослідження в науковій літературі та практиці. Зазначено, що недостатня визначеність у правовому регулюванні та неоднозначна судова практика створюють ризики порушення балансу інтересів сторін та можуть призвести до зловживання процесуальними правами.

У висновках наголошується на важливості зустрічного забезпечення як механізму, що сприяє збалансованості інтересів сторін у цивільному судочинстві. Рекомендовано внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України для встановлення чітких критеріїв та процедур застосування зустрічного забезпечення, а також забезпечити однаковість судової практики через відповідні роз'яснення Верховного Суду.

Ключові слова: зустрічне забезпечення, забезпечення позову, позивач, відповідач, цивільне судочинство, відшкодування збитків.

The article is devoted to the study of the characteristic features of the institution of counter-security in civil proceedings in Ukraine. Since the amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine in 2017, counter-security has become an important procedural tool aimed at protecting the defendant's interests from possible abuses by the plaintiff when securing a claim.

The authors analyze the legal nature of counter-security, its place in the system of civil procedural law, and its relationship with the institution of claim security. Special attention is given to the problems of legal regulation in the application of counter-security measures, particularly the gaps and shortcomings in the current legislation that complicate the effective use of this institution in practice.

During the study, the practice of applying counter-security by courts of various instances, including the Supreme Court, is analyzed. It was found that, in practice, the necessity of counter-security is often more difficult to prove than the necessity of claim security, leading to a high percentage of refusals in granting relevant motions. Issues related to proving possible damages to the defendant, determining their amount, and the absence of clear criteria for applying counter-security are considered.

The authors emphasize the relevance of the topic due to its insufficient level of research in scientific literature and practice. It is noted that insufficient clarity in legal regulation and ambiguous judicial practice create risks of violating the balance of interests of the parties and may lead to abuses of procedural rights.

In the conclusions, it is highlighted that counter-security is an important mechanism that contributes to balancing the interests of the parties in civil proceedings. It is recommended to amend the Civil Procedure Code of Ukraine to establish clear criteria and procedures for applying counter-security and to ensure uniform judicial practice through appropriate clarifications by the Supreme Court.

Key words: counter-security, claim security, plaintiff, defendant, civil proceedings, compensation for damages.

Постановка проблеми. Зустрічне забезпечення – це відносно нова процесуальна конструкція, яка була запроваджена під час оновлення Цивільного процесуального кодексу України у 2017 році [1]. Зустрічне забезпечення гарантує відшкодування збитків, яких може зазнати відповідач, щоб збалансувати інтереси сторін та нейтралізувати будь-які негативні наслідки, які можуть виникнути в результаті застосування судом заходів забезпечення позову.

Питання зустрічного забезпечення вирішується судом у ухвалі про забезпечення позову або у ухвалі про зустрічне забезпечення позову. Водночас аналіз ухвал про зустрічне забезпечення в Єдиному державному реєстрі судових рішень показує, що необхідність зустрічного забезпечення навіть складніше довести, ніж необхідність забезпечення позову, зокрема приблизно дві третини ухвал про зустрічне забезпечення позову, винесених у 2023 році, містили в резолютивній частині відмову.

Незважаючи на важливість даного процесуального інституту, у правовому регулюванні застосування заходів

зустрічного забезпечення в цивільному судочинстві існують прогалини та недоліки, зокрема щодо оцінки судами підстав та обґрунтованості таких заяв. У зв'язку з цим було б корисно проаналізувати усталену та специфічну практику Верховного Суду з цього питання.

Метою цієї статті є здійснення аналізу застосування інституту зустрічного забезпечення в цивільному судочинстві та визначення його особливостей.

Стан дослідження. Здебільшого питаннями зустрічного забезпечення займаються вітчизняні науковці та практики з цивільного процесу, зокрема Н. С. Алексеєва, А. Бойчук, Н. В. Іванюга, В. В. Комаров, Д. Д. Лупеник, О. М. Маліневський, Л. А. Островська, М. А. Рожкова, О. А. Шурина та інші.

Відповідно, деякі вчені в галузі цивільного процесуального права, зокрема Н. С. Алексеєва, називають зустрічне забезпечення особливим інститутом судового права, спрямованим на забезпечення певного балансу інтересів сторін та нейтралізацію негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок вжиття судом заходів

забезпечення позову, а також забезпечення права на позов, який має на меті захистити відповідачів від недобросовісної поведінки позивачів у процесі та гарантує відшкодування можливих збитків відповідачам [2]. Цю точку зору поділяє і Д. Д. Луспенник, зазначаючи, що зустрічне забезпечення є гарантією від можливих збитків, яких зазнає відповідач [3].

Схожість визначення зустрічного забезпечення також спостерігається у висловлюванні юриста-практика А. Бойчук. Вона вказує на те, що значення системи заходів забезпечення позову полягає в необхідності забезпечення балансу прав і законних інтересів як позивача, так і відповідача, а також третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору. Зустрічне забезпечення, зокрема, є одним із важливих інструментів захисту відповідача від можливих збитків, пов'язаних із забезпеченням позову [4].

Зустрічне забезпечення є окремим інститутом цивільного процесуального права, основною метою якого є відшкодування можливих збитків відповідача, спричинених заходами забезпечення позову. На відміну від забезпечення позову, яке захищає права позивача, зустрічне забезпечення зосереджене на забезпеченні рівного судового захисту відповідача. Застосування зустрічного забезпечення регулюється статтею 154 ЦПК України, яка передбачає можливість суду зобов'язати позивача надати відповідні гарантії для відшкодування збитків, що можуть бути спричинені відповідачу [5].

Схожу думку висловлювала Л. А. Островська, згідно з якою, на відміну від заходу забезпечення позову, який спрямований на захист інтересів позивача, зустрічне забезпечення передусім спрямоване на захист інтересів відповідача [6]. Інститут передбачає спеціальну процедуру відшкодування відповідачам збитків, завданих у результаті вжиття заходів забезпечення позову. Оскільки в кінцевому підсумку вимога позивача може бути не задоволена, Цивільний процесуальний кодекс України передбачає спеціальні гарантії інтересів осіб, щодо яких вжито заходи забезпечення позову.

Автори вважають, що досліджень, спрямованих на особливості застосування «зустрічного забезпечення», у вітчизняній науці недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 03 жовтня 2017 року удосконалює систему застави, передбачену статтею 153 Цивільного процесуального кодексу України в попередній редакції. Відтоді система зустрічного забезпечення позову покликана надати відповідачам ширші можливості для відшкодування збитків, які можуть виникнути внаслідок вжиття заходів забезпечення позову [5].

Необхідно зазначити, що стаття 154 Цивільного процесуального кодексу України не містить самого визначення поняття «зустрічне забезпечення». Частина 1 цієї статті лише передбачає можливість суду зобов'язати особу, яка звернулася із заявою про вжиття заходів забезпечення позову, забезпечити відповідачу відшкодування збитків, які можуть бути завдані внаслідок вжиття заходів забезпечення позову. Таким чином, це положення дозволяє суду надавати зустрічні гарантії як право, але не покладає на нього обов'язок це робити.

Як, зазначалось вище, Островська Л. А., називає зустрічне забезпечення інститутом цивільного процесу, обов'язковим елементом інституту забезпечувальних заходів у цивільному процесі і механізмом, який покликаний захистити права особи, щодо якої вжито заходи щодо забезпечення позову [6]. Також, процесуальним інститутом і гарантією можливих для відповідача збитків, зустрічне забезпечення, вважає Луспенник Д. Д. [3].

На думку М. Курей, зустрічне забезпечення є підсистемою інституту забезпечення позову. Це пов'язано з тим, що зустрічна гарантія діє лише при забезпеченні позову,

тому не може функціонувати як самостійна система у цивільних справах [7].

Коцюрuba А. І., вважає, що зустрічне забезпечення може вживатися у доктрині цивільного процесу по-різному: як особливий інститут цивільного судочинства; спосіб захисту прав відповідача; гарантія відшкодування відповідачу можливих збитків; субінститут інституту забезпечення позову, але не засіб захисту прав та інтересів відповідача [8].

Інститут зустрічного забезпечення спрямований на запобігання можливим збиткам відповідача внаслідок забезпечення позову та сприяння примиренню сторін у цивільному спорі.

Виходячи з аналізу норм, які регулюють застосування зустрічного забезпечення, варто виокремити такі сутнісні особливості цього інституту:

1. Він належить до попередніх видів забезпечення позову.
2. Застосовується лише у випадку забезпечення позову (ч. 2 ст. 154 ЦПК [5]).
3. Цільова спрямованість – захист інтересів відповідача та збереження status-quo сторін.
4. Право на застосування зустрічного забезпечення належить виключно суду, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 154 ЦПК [5], коли суд зобов'язаний його застосувати.
5. Має співмірний характер із заходами забезпечення позову та з розміром збитків, яких може зазнати відповідач у зв'язку із забезпеченням позову.

Таким чином, зустрічне забезпечення по своїй суті є гарантією відшкодування можливих збитків відповідача, має на меті забезпечити баланс інтересів сторін і нейтралізувати можливі негативні наслідки, які можуть виникнути внаслідок застосування судом забезпечувальних заходів.

Водночас, 02 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 643/14180/21 роз'яснив, що зустрічне забезпечення є дієвим інструментом захисту інтересів відповідача. Суд підкреслив, що основною метою зустрічного забезпечення є гарантування відшкодування можливих збитків відповідача, забезпечення балансу інтересів сторін та мінімізація ризиків, пов'язаних із можливими негативними наслідками застосування судом заходів забезпечення позову [9].

Відповідно до частини 6 статті 154 Цивільного процесуального кодексу України питання про зустрічне забезпечення вирішується судом у ухвалі про забезпечення позову або в ухвалі про зустрічне забезпечення позову. Якщо клопотання про зустрічне забезпечення подане після вжиття судом заходів забезпечення позову, питання зустрічного забезпечення вирішується судом протягом десяти днів після подання такого клопотання [5].

З урахуванням вимог частини 1 та 2 статті 154 Цивільного процесуального кодексу України суд може зобов'язати особу, яка подала заяву про вжиття заходів забезпечення позову, надати відповідачу компенсаційне забезпечення (зустрічне забезпечення) відшкодування можливих збитків, які можуть бути завдані в результаті вжиття заходів забезпечення позову [5].

Згідно з частиною 4 статті 154 Цивільного процесуального кодексу України зустрічне забезпечення зазвичай надається шляхом внесення визначеної судом грошової суми на депозитний рахунок суду [5].

Частина 5 статті 154 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що розмір зустрічного забезпечення визначається судом з урахуванням обставин справи. Розмір зустрічного забезпечення повинен бути співмірним розміру заходу забезпечення позову, що вживається судом, та розміру збитків, яких може зазнати відповідач у зв'язку із вжиттям заходу забезпечення позову [5].

Відповідно до пункту 10 частини 10 статті 154 Цивільного процесуального кодексу України якщо особа, до якої застосовано захід забезпечення позову, не виконала вимоги суду щодо надання зустрічного забезпечення у встановлений судом строк, суд скасовує захід забезпечення позову та зустрічне забезпечення [5].

Отже, зустрічне забезпечення є невід'ємною складовою механізму забезпечення позову, що спрямоване на захист інтересів відповідача та мінімізацію ризиків, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення позову. Його застосування можливе виключно у випадках, коли суд вживає заходів для забезпечення позову, що гарантує справедливий баланс інтересів сторін у цивільному процесі.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у постанові від 01 липня 2020 року у справі № 569/13105/18 (провадження № 61-46461св18) дійшов до висновку, що суд зобов'язаний застосувати зустрічне забезпечення, якщо одночасно існують такі підстави [10]:

1) позивач не зареєстрований в Україні в установленому законом порядку місце проживання (місце перебування) або місцезнаходження в Україні;

2) позивач не має у власності майна в Україні.

За загальним правилом, зустрічне забезпечення, надається шляхом внесення на депозитний рахунок суду визначеної суми. Якщо позивач з поважних причин не може внести таку суму, зустрічне забезпечення, може бути надане також у такі способи:

1) наданням банківської гарантії, поруки або іншого фінансового забезпечення у розмірі, визначеному судом, та від особи, затвердженої безсумнівно судом;

2) вжиттям інших заходів, визначених судом для усунення можливих збитків відповідача або інших ризиків, пов'язаних із забезпеченням позову.

До аналогічного висновку дійшов Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у постанові від 10 квітня 2019 року у справі № 753/2380/18-ц [11]).

Процесуальний закон містить приписи, що зобов'язують позивача в заяві про забезпечення позову визначати його пропозиції щодо зустрічного забезпечення (пункт 6 частини 1 статті 151 Цивільного процесуального кодексу України) [5].

При цьому, частина 10 статті 153 Цивільного процесуального кодексу України визначає процесуальний наслідок подання заяви про забезпечення позову без додержання вимог статті 151 Кодексу – повернення її заявнику [5]. Це положення дисциплінує заявника, оскільки подаючи заяву про забезпечення позову, останній має усвідомлювати, що реалізація його процесуального права може спричинити необхідність надання зустрічного забезпечення.

Натомість Верховний Суд сформував правову позицію, за якою відсутність у заяві про забезпечення позову пропозиції заявника щодо зустрічного забезпечення та не вирішення судом питання зустрічного забезпечення не є підставою для скасування оскаржених судових рішень, тому що не позбавляє відповідача права звернутися з клопотанням про зустрічне забезпечення окремо у встановленому законом порядку (див. постанови Верховного Суду від 21 грудня 2020 року у справі № 487/5726/19, від 30 червня 2021 року у справі № 752/2342/19, від 23 грудня 2022 року у справі № 760/34352/21) [12-14].

Однак така позиція, на нашу думку, нівелює обов'язок заявника, передбачений пунктом 6 частини 1 статті 151 Цивільного процесуального кодексу України. Фактичне скасування цього обов'язку не можна обґрунтувати тим, що інший учасник процесу має можливість реалізувати суміжне процесуальне право.

Застосування заходів зустрічного забезпечення, як правило, є дискреційним, тому суд повинен оцінити необхідність їх застосування, встановити, чи зазнав або може зазнати відповідач збитків у зв'язку із забезпеченням позову, та визначити реальний чи потенційний розмір

таких збитків. Відповідач несе обов'язок довести наявність відповідної шкоди.

Категорія «збитки» визначається матеріальним правом, зокрема Цивільним кодексом України. Згідно зі статтею 22 Цивільного кодексу України, збитками є втрати, яких особа зазнала через знищення або пошкодження майна, витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), а також доходи, які особа могла б реально отримати за звичайних обставин, якби її право не було порушено (упущена вигода) [15].

Право на відшкодування збитків за певних обставин передбачене для захисту відповідачів, які зазнали невинуватих збитків у зв'язку із виконанням ухвали про забезпечення позову. У спорах про відшкодування таких збитків суди повинні тлумачити закон, враховуючи аргументи законодавця. Право на відшкодування витрат на забезпечення позову захищає права відповідача, який зазнав необґрунтованих збитків через дії позивача, за заявою якого були вжиті судом заходи забезпечення позову [16].

Проте варто зазначити, що відповідальність настає, як правило, за неправомірні дії суб'єкта. Але збитки, завдані відповідачу заходами забезпечення позову, можуть виникати й у випадку правомірних дій позивача або суду. Основними підставами для відшкодування збитків в межах забезпечення позову є скасування заходів забезпечення позову, набрання законної сили ухвалою про закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду або набрання законної сили рішенням суду про відмову в задоволенні позову.

Детальний аналіз судових рішень свідчить, що дії позивачів не завжди можна визнати незаконними, оскільки вони не завжди усвідомлюють протиправність своєї поведінки під час подання позову чи забезпечувальних заходів. Однак, якщо збитки завдані правомірною поведінкою, вони підлягають відшкодуванню відповідно до частини 4 статті 1166 Цивільного кодексу України [15].

Збитки, завдані забезпеченням позову, можуть бути відшкодовані лише за період дії відповідних заходів забезпечення позову, якщо вони були вжиті на підставі заяви позивача. Збитки, що виникли до або після цього періоду, не підлягають відшкодуванню.

Відзначимо, складність визначення як початку, так і кінця зазначеного періоду. Наприклад, суд вживає заходи забезпечення позову за заявою позивача, виносить ухвалу відповідно до такої заяви, рішення набирає законної сили, але згодом скасовується судом апеляційної інстанції. У такому випадку вимога про відшкодування в рамках забезпечення позову буде пред'явлена за період з дати вжиття заходів забезпечення позову до дати скасування відповідних заходів.

Таким чином, можна зробити висновок, що зустрічне забезпечення є можливим тільки в тому випадку і за той період у часі, коли існувало забезпечення позову.

У більшості випадків причиною відмови в зустрічному забезпеченні є те, що відповідач не надав належного розрахунку збитків, яких він може зазнати внаслідок застосування заходів забезпечення позову, а також не обґрунтував такий розрахунок. Як приклад, можна навести ухвалу Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 02 червня 2021 року у справі № 676/3337/19. Суд відмовив у задоволенні клопотання про зустрічне забезпечення, оскільки вжиті заходи забезпечення позову не мали впливу на фінансовий стан відповідача як власника майна. Відповідач не довів, що такі заходи можуть завдати йому реальних збитків [17].

Суд має оцінити співмірність заходів зустрічного забезпечення з заходами забезпечення позову, враховуючи можливі збитки відповідача. Особливу увагу слід звернути на правові висновки Великої Палати Верховного Суду, які підкреслюють необхідність балансування нега-

тивних наслідків від застосування та невжиття забезпечувальних заходів [18].

Ці правові висновки є важливими орієнтирами для нижчих судів під час розгляду клопотань про зустрічне забезпечення. Суд має здійснювати оцінку співмірності таких заходів із заходами забезпечення позову, що вже застосовані, а також враховувати можливі збитки, яких відповідач вже зазнав або може зазнати у майбутньому у зв'язку із вжиттям заходів забезпечення позову.

Ухвала про зустрічне забезпечення може бути оскаржена до апеляційного суду як разом з ухвалою про забезпечення позову, так і окремо. Водночас, відповідно до правового висновку, висловленого Верховним Судом у постанові від 19 листопада 2020 року у справі № 520/14591/18, ухвала суду першої інстанції про відмову в задоволенні клопотання про зустрічне забезпечення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку до ухвалення рішення суду по суті спору. Це означає, що оскарження такої ухвали можливе лише разом із рішенням суду по суті справи [19].

Погоджуємося із висловленою Ю. О. Котвяковським та О. О. Кулібабою думкою, що наведена правова позиція Верховного Суду відповідає нормі процесуального закону, проте, сама норма процесуального закону не відповідає принципам рівності сторін та пропорційності, оскільки у позивача є право на оскарження відмови суду першої інстанції у застосуванні заходу забезпечення позову [20].

На нашу думку, відсутність можливості оскарження відмови в застосуванні заходів зустрічного забезпечення окремо від рішення суду по суті справи, на відміну від можливості оскаржити ухвалу про застосування заходів зустрічного забезпечення, створює очевидний дисбаланс у процесуальних правах позивача та відповідача. Це порушує принцип рівності сторін у процесі. Тому дана ситуація повинна бути предметом законодавчих змін для усунення цього дисбалансу.

Висновки. У світлі вищевикладеного, зустрічне забезпечення є важливим інструментом сучасного цивільного процесу, спрямованим на захист інтересів відповідача від можливих зловживань з боку позивача та забезпечення балансу між сторонами. Попри те, що Верховний Суд приділяє увагу цьому питанню, його правові позиції залишаються нечіткими, що не дає нижчим судам конкретного алгоритму дій при вирішенні питань про зустрічне забезпечення.

Основною проблемою є складність визначення та доведення конкретного розміру збитків, яких може зазнати відповідач у зв'язку із вжиттям заходів забезпечення позову. Важливим є те, що для зустрічного забезпечення слід не лише довести можливість таких збитків, а й їх точний розмір.

Усунення прогалин у правовому регулюванні та подальші наукові дослідження в цій сфері можуть значно покращити судову практику застосування зустрічного забезпечення в цивільному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
2. Алексеева Н.С. Зустрічне забезпечення як засіб захисту інтересів відповідача в цивільному процесі. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 3. С. 42–46.
3. Лупсеник Д.Д. Зустрічне забезпечення – новела цивільного процесу. Судово-юридична газета. 2017. № 12. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/107640-zustrichne-zabezpechennya-novela-tsvivilnogo-protsesu> (дата звернення: 01.09.2024).
4. Бойчук А. Забезпечення заходів в господарському процесі. Юридична газета онлайн. 2017. № 41(643). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/zabezpechennya-zahodiv-v-gospodarskomu-procesi.html> (дата звернення: 01.09.2024).
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.09.2024).
6. Островська Л.А. Зустрічне забезпечення позову як обов'язковий елемент інституту забезпечувальних заходів в цивільному процесі. *Новели Цивільного процесуального кодексу України* : матеріали «круглого столу» (м. Одеса, 26 березня 2018 р.) / за заг. ред. Н.Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2018. С. 37–40.
7. Курей М. Поняття та особливості зустрічного забезпечення позову в господарському процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 76–81.
8. Коцюруба А.І. Зустрічне забезпечення як один із способів захисту права та інтересів відповідача в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Серія «Право». Вип. 60. С. 45–48.
9. Постанова Верховного Суду від 02 березня 2023 року у справі № 643/14180/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109345649> (дата звернення: 01.09.2024).
10. Постанова Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 569/13105/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90411044> (дата звернення: 01.09.2024).
11. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 753/2380/18-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81288258> (дата звернення: 01.09.2024).
12. Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2020 року у справі № 487/5726/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93793660> (дата звернення: 01.09.2024).
13. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2021 року у справі № 752/2342/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98267251> (дата звернення: 01.09.2024).
14. Постанова Верховного Суду від 23 грудня 2022 року у справі № 760/34352/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108086729> (дата звернення: 01.09.2024).
15. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
16. Заверуха С. Відшкодування збитків як міра цивільно-правової відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 11. С. 17.
17. Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 02 червня 2021 року у справі № 676/3337/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98322755> (дата звернення: 01.09.2024).
18. Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 381/4019/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87640690> (дата звернення: 01.09.2024).
19. Постанова Верховного Суду від 19 листопада 2020 року у справі № 520/14591/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053341> (дата звернення: 01.09.2024).
20. Котвяковський Ю.О., Кулібаба О.О. Окремі аспекти зустрічного забезпечення в цивільному судочинстві. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 6(12). С. 361.